

TS 24.2.2011

Alakerta

Leif Blomqvist

Kirjoittaja oli Suomen suurlähettiläs Natossa 1996-2002. Kirjoitus perustuu Suomen Atlantti-Seuran ja Turun yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen ”Suomi ja transatlanttiset suhteet - Kylmästä sodasta Afganistaniin” Studia Generalia -luentosarjassa pidettyyn luento.

TÄSTÄ ON KYSYMYS

1. Suomi oli yya-sopimuksella velvoitettu pitämään läntisiä demokratioita uhkana, kun Suomen kansan enemmistö itse asiassa pelkäsi Neuvostoliiton miehitystä.
2. Suomi kuului kylmän sodan loppuun saakka sotilaallisesti Neuvostoliiton etupiiriin, mutta kapitalistisena maana taloudellisesti länteen.
3. Yhteistä Pohjoismaille oli tahto olla provosoimatta Neuvostoliittoa, samalla kun omia perusetuja puolustettiin päättäväisesti.

Naton pelote suojasi välillisesti myös Suomea

Toisen maailmansodan päätyttyä Neuvostoliitto oli jättänyt Itä- ja Keski-Eurooppaan 2,5 miljoonaa miestä valtaamiensa alueiden miehitysjoukoiksi, mutta hyökkäysryhmyykseen. Yhdysvallat ja Britannia olivat kotiuttaneet valtaosan joukoistaan sodan päätyttyä. Sotilaallisesti Länsi-Eurooppaa suojasi ensisijaisesti Yhdysvaltojen ydinaseomopoli.

Jälleenrakennustoiminta vauhdittui vasta kuin Marshall-apu alkoi virrata Länsi-Eurooppaan. Saksan liittotasavalta perustettiin kolmen länsivallan miehitysvyöhykkeelle ja se sai valuutakseen sittemmin niin maineikkaan D-markan. Taloudellinen integraatiokehitys lähti liikkeelle 1950-luvulla.

Näihin aikoihin sai myös sotilaallinen yhteistyö Länsi-Euroopassa alkunsa Britannian ja Ranskan aloitteesta. Kuuden maan Länsi-Euroopan unioni oli heikko, mutta eurooppalainen omatoimisuus rohkaisi Yhdysvallat ryhtymään ylivertaisine voimavaroineen Länsi-Euroopan turvallisuuden takaajaksi.

Näin syntyi Pohjois-Atlantin liitto (Nato), joka aluksi oli lähinnä poliittinen sopimus. Sen konventionaalinen sotilaallinen vastavoima alkoi vahvistua vasta 1950 puhjennun Korean sodan kokemusten ja Yhdysvaltojen heikentyneen ydinasepelotteen myötä. Yhdysvaltojen

joukkoja alkoi virrata takaisin Eurooppaan.

Naton luonne oli alusta alkaen täysin puolustuksellinen. Siitä kehittyi nopeasti läntisten demokratioiden tärkein poliittinen ja sotilaallinen forum, jossa liittolaiset rakensivat yhteistä politiikkaa kylmän sodan kiristyessä. Neuvostoliitto pyrittiin eristämään taloudellisesti samalla kun se padottiin sotilaallisesti.

Suomen oli täpärästi onnistunut irtaantua sodasta syyskuussa 1944. Seuraavat vuodet olivat Suomelle vaikeita. Tilanne alkoi hellittää Pariisin rauhansopimuksen myötä, joka vahvisti Suomen aseman itsenäisenä valtiona.

Vuonna 1948 yya-sopimus ankkuroi Suomen sotilaallisesti Neuvostoliiton etumaastoon, mutta tunnusti myös Suomen pyrkimyksen pysyä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolelle. Sopimuksen mukaan Suomen sotilaallinen uhkakuva oli Saksa ja sen kanssa liitossa olevat valtiot, käytännössä seuraavana vuonna syntynyt Nato.

Euroopassa elettiin ristiriitaisin uhkakuvin. Läntiset demokratiat pelkäsivät Puna-armeijan suurhyökkäystä. Neuvostoliitto pelkäsi Yhdysvaltain ydinasemonopolin turvin suoritettavaa ydinasehyökkäystä.

Suomi oli yya-sopimuksella velvoitettu pitämään läntisiä demokratioita uhkana, kun Suomen kansan enemmistö itse asiassa pelkäsi Neuvostoliiton miehitystä. Näistä epäkiitollisista asetelmista käsin ryhdyttiin vahvistamaan Suomen kansainvälistä asemaa.

Puolueettomuuspolitiikka astui kuvaan vasta Porkkalan palautuksen myötä 1956. Sen jälkeen Suomi koki vuosina 1958–1961 kaksi kriisiä suhteessa Neuvostoliittoon. Naapurimaassa epäiltiin, että Suomi on karkaamassa länteen. Todennäköisesti taustalla vaikutti myös Naton torjuntakyvyn vahvistuminen Saksan liittyessä Natoon ja Tanskan salmien puolustuksen tehostuessa.

Länsivalloissa ja Natossa arveltiin, että avoin puuttuminen kriiseihin olisi kiristänyt niitä entisestään. Lännen pitkän tähtäimen pyrkimys skandinavisoida Suomen asema oli kuitenkin kohdannut vastoinkäymisen, koska Suomi oli joutunut antamaan periksi. Seuraavina vuosikymmeninä Suomen asema vahvistui kuitenkin elintärkeiden kappapoliittisten järjestelyjen sekä aserajoitusneuvottelujen ja Etykin isännyyksien myötä.

Kahdenvälisissä suhteissa Neuvostoliitto jatkoi Suomen painostamista monissa asioissa ja suhtautui lähes loppuun saakka vastahakoisesti Suomen puolueettomuuden tunnustamiseen. Kenties vaarallisin Neuvostoliiton tunnustelemista, mutta Suomen torjumista ajatuksista oli yhteiset sotaharjoitukset Suomen maaperällä.

Suomi kuului kylmän sodan loppuun saakka sotilaallisesti Neuvostoliiton etupiiriin, mutta kapitalistisena maana taloudellisesti länteen. Poliittisesti se eli blokkien välimaastossa.

Neuvostoliiton asema oli Itämerellä varsin vahva. Natolla ei ollut lainkaan hyökkäyssuunnitelmia. yya-sopimuksen uhkakuva, hyökkäys lännestä, oli kuvitteellinen.

Sen sijaan on mahdollista, että Neuvostoliitto olisi jossakin vaiheessa päättänyt väkisin tehdä Suomesta kommunistisen valtion tai työntää asemiaan edemmäs lännessä. Hyökkäyksestä länteen oli olemassa tarkat suunnitelmat, mitä todennäköisimmin myös Suomen miehityksen varalta.

Suomen oma puolustus ei olisi pystynyt torjumaan hyökkäystä, eikä Nato olisi kyennyt auttamaan. Suomen miehittäminen olisi kuitenkin mennyt pitemmälle kuin mitä voittajavaltiot olivat Jaltassa 1944 sopineet. Miehitys olisi johtanut pitkään viileään kauteen Neuvostoliiton länsisuhteissa.

Täysmittaisessa hyökkäyksessä länteen olisi Neuvostoliitto vähintäänkin vaatinut itselleen tukikohtia Suomesta ja lisäksi saattanut käyttää Suomen maa-alueita ja ilmatilaa hyökkäykseen Ruotsin halki tai Norjan Pohjoiskalotille. Vastatoimena Nato olisi saattanut käyttää ydinaseita Suomessa olevia kohteita vastaan.

Me emme tiedä harkitsiko Neuvostoliitto vakavasti hyökkäystä länteen tai Suomen miehittämistä. Jos suurhyökkäystä harkittiin, Naton pelote oli riittävä saadakseen Neuvostoliiton pidättymään siitä. Pelote suojasi välillisesti myös Suomea, koska Suomen miehittäminen olisi ajanut Neuvostoliiton länsisuhteet karille.

Jos suljetaan sotilaallinen konflikti tarkastelun ulkopuolelle, on Naton suurin merkitys siinä, että se suojasi pelotteellaan rauhanomaista rakennustyötä ja integraatiota Länsi-Euroopassa. Ilman Naton kollektiivista puolustusta Länsi-Eurooppa olisi luisunut Neuvostoliiton vaikutuspiiriin, kenties Suomen kaltaiseen asemaan. Tällöin Suomi ei olisi säilyttänyt itsenäisyyttään, vaan kytketty kiinteästi neuvostojärjestelmään.

Suomi säilytti läpi kylmän sodan asemansa tärkeimmissä, osittain päällekkäisissä viiteryhmissään, Pohjoismaat, puolueettomat maat ja Efta. Suomi integroitui ja vaurastui vapaakaupalla. Siksi Suomella oli samat valmiudet EU:n jäsenyyteen kuin Ruotsilla ja Itävallalla kun jäsenyys kävi mahdolliseksi.

Silmiin pistävää on miten hyvin Pohjoismaat läpi kylmän sodan pelasivat yhteen, kukin maa omasta asemasta käsin. Yhteistä Pohjoismaille oli tahto olla provosoimatta Neuvostoliittoa, samalla kun omia perusetuja puolustettiin päättäväisesti. Tämän politiikan ansiosta Pohjola säilyi varsinkin kylmän sodan toisella puoliskolla matalan jännityksen alueena.

Neuvostoliitto heikkeni 1980-luvulla suurin piirtein samassa tahdissa kun Suomen integraatiotarve länteen kasvoi, eikä se loppuvaiheessa enää pysynyt estämään Suomen lännettymistä. Lopulta Neuvostoliitto ja sen vanavedessä yya-sopimus siirtyi historiaan.

Max Jakobson määritteli aikoinaan Suomen puolueettomuuden itsenäisyyden peitesanaksi. Kun Suomi ei kylmän sodan oloissa voinut täysimääräisesti kuulua luontaiseen viiteryhmäänsä, läntisiin demokratioihin, oli puolueettomuus paras tarjolla oleva vaihtoehto.

Puolueettomuus oli keino varjella Suomen itsenäisyyttä sitä uhkaavaa Neuvostoliittoa vastaan. Tämän tehtävän puolueettomuus täytti hyvin, Naton diskreetillä tuella.